

VOICE

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

Το έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 1953).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

Παιδαγωγικές προσεγγίσεις & πρακτικές

για την υποστήριξη και την ενίσχυση
της συμμετοχής των παιδιών στην εκπαιδευτική
διαδικασία

Το έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 1953).

Ερωτήματα

- Τι εννοούμε όταν λέμε «προσεγγίσεις και πρακτικές ενίσχυσης της συμμετοχής των παιδιών»; Για τι ακριβώς πρόκειται;
- Τι είναι αυτό που διακρίνει τις πρακτικές ως συμμετοχικές;
  - Ποια τα χαρακτηριστικά αυτών των πρακτικών;

Στρατηγικές εκπαιδευτικών

1. Εστιάζουν στο αποτέλεσμα και ελέγχουν τη γνώση

2. Επιβάλλουν αυστηρούς κανόνες

3. Λαμβάνουν υπόψη τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών

4. Δεν δείχνουν εμπιστοσύνη στα παιδιά

5. Δίνουν προσοχή στις απόψεις και τα συναισθήματα των παιδιών

6. Διατηρούν απόμακρες σχέσεις με τα παιδιά

7. Παρατηρούν και ενισχύουν τη δράση των παιδιών

8. Γνωρίζουν τις ικανότητες και τις προτιμήσεις των παιδιών

9. Απαιτούν πειθαρχία

10. Καθοδηγούν τη δράση των παιδιών

11. Ελέγχουν την τήρηση των κανόνων

12. Δίνουν στα παιδιά τη δυνατότητα επιλογών

13. Βασίζονται στις ιδέες και τις προτάσεις των παιδιών

14. Διαπραγματεύονται ποικίλα ζητήματα με τα παιδιά

Ποιες από τις παραπάνω στρατηγικές υποστηρίζουν τη συμμετοχή και ποιες όχι; Γιατί;

Η συμμετοχή των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία εξαρτάται από τις σχέσεις εκπαιδευτικού – παιδιού και ειδικότερα από τις ευκαιρίες που δίνουν οι εκπαιδευτικοί στα παιδιά να εμπλακούν ενεργά σε συγκεκριμένες πρακτικές που λαμβάνουν χώρα στην καθημερινή σχολική πραγματικότητα

(Bae, 2009)

Τι κάνουν οι εκπαιδευτικοί ως προς τη συμμετοχή(;)

Έρευνες έδειξαν ότι

Περιορισμένα περιθώρια
- εμπόδια συμμετοχής

Διευρυμένα περιθώρια -
ευκαιρίες συμμετοχής

Περιορισμένα περιθώρια - εμπόδια συμμετοχής

- Ελεγκτικές-απόμακρες σχέσεις εκπαιδευτικών και παιδιών, αυστηροί κανόνες, επιβολή εξουσίας, έλλειψη πρωτοβουλιών των παιδιών, καθοδήγηση της δράσης των παιδιών (Bae, 2009· Sheridan & Pramling Samuelsson, 2001· Eriksson, 2006· Bowden-Clissold, 2011· Horwath, 2011).
- Δεσμεύσεις στη συμμετοχή μικρότερων παιδιών – διακρίσεις – διαφοροποιημένη αντιμετώπιση (Westlund, 2009).
- Μη ενθάρρυνση - μοίρασμα σκέψεων, ιδεών, συναισθημάτων των παιδιών. Κλειστές ερωτήσεις, ανάκληση πληροφοριών, μονολεκτικές απαντήσεις (Bae, 2009· Lemke, 1990· Λυκομήτρου, 2015· Λυκομήτρου & Αυγητίδου, 2017).

Τι κάνουν οι εκπαιδευτικοί ως προς τη συμμετοχή(;)

Διευρυμένα περιθώρια - ευκαιρίες συμμετοχής

- Οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν τις προτιμήσεις των παιδιών. Τα παιδιά έχουν άποψη για το πρόγραμμα. Ευελιξία – διαπραγμάτευση. Ανάληψη ευθυνών από τα παιδιά (Sheridan & Pramling Samuelsson, 2001·Eriksson, 2006· Sandberg, & Eriksson, 2010).
- Εμπλοκή εκπ/κών στο ελεύθερο παιχνίδι, επικοινωνία, έκφραση σκέψεων, ιδεών, συναισθημάτων από τα παιδιά (Bae, 2009).
- Δράση & αξιολόγηση προγραμμάτων από τα παιδιά (Clark & Moss, 2010· Jong et al., 2009).
- Παρατήρηση της δράσης των παιδιών, ανοιχτός διάλογος, δυνατότητες επιλογών από τα παιδιά, έκφραση αναγκών των μικρότερων παιδιών (Westlund, 2009· Riddersporre, 2009· Prout & James, 1997).
- Σχεδιασμός – υλοποίηση προγραμμάτων και project με βάση τα ενδιαφέροντα, τις επιθυμίες και τις επιλογές των παιδιών. Ανοιχτές διαλογικές πρακτικές, ενεργητική ακρόαση (Balias et al., 2011· Vrinoti & Griva, 2015· Vrinoti 2016· Λυκομήτρου, 2015· Λυκομήτρου & Αυγητίδου, 2017).

Τι κάνουν οι εκπαιδευτικοί ως προς τη συμμετοχή(;)

Περιορισμένα περιθώρια - εμπόδια συμμετοχής

- Ελεγκτικές-απόμακρες σχέσεις εκπαιδευτικών – παιδιών.
- Έλλειψη πρωτοβουλιών των παιδιών
- Αυστηροί κανόνες, επιβολή εξουσίας, καθοδήγηση της δράσης των παιδιών.
- Μη ενθάρρυνση - μοίρασμα σκέψεων, ιδεών, συναισθημάτων των παιδιών.
- Δεσμεύσεις στη συμμετοχή μικρότερων παιδιών – διακρίσεις – διαφοροποιημένη αντιμετώπιση.
- Κλειστές ερωτήσεις, ανάκληση πληροφοριών, μονολεκτικές απαντήσεις.

➤ **Πώς ερμηνεύονται σε κάθε περίπτωση τα περιθώρια συμμετοχής των παιδιών; Πώς την επηρεάζουν;**

Διευρυμένα περιθώρια - ευκαιρίες συμμετοχής

- Οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν τις προτιμήσεις των παιδιών.
- Ανάληψη ευθυνών από τα παιδιά .
- Τα παιδιά έχουν άποψη για το πρόγραμμα. Δράση & αξιολόγηση προγραμμάτων από τα παιδιά.
- Εμπλοκή εκπ/κών στο ελεύθερο παιχνίδι, επικοινωνία, έκφραση σκέψεων, ιδεών, συναισθημάτων από τα παιδιά.
- Παρατήρηση της δράσης των παιδιών, ανοιχτός διάλογος, δυνατότητες επιλογών από τα παιδιά, έκφραση αναγκών των μικρότερων παιδιών.
- Σχεδιασμός – υλοποίηση project με βάση τα ενδιαφέροντα, τις επιθυμίες και τις επιλογές των παιδιών.
- Ανοιχτές διαλογικές πρακτικές, ενεργητική ακρόαση.

Ερωτήματα

- Σε ποιες συγκεκριμένες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις εφαρμόζονται συμμετοχικές πρακτικές;
- Ποιες είναι αυτές; Πώς λειτουργούν;

Η συμμετοχή των παιδιών σε εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές

The Reggio Emilia Approach

Reggio Emilia: in a nut shell – YouTube

Στα σχολεία προσχολικής αγωγής
του Ρέτζιο Εμίλια (Ιταλία)

Πρωταρχική αρχή: η εικόνα του παιδιού
ως μοναδικού ατόμου, **με δικαιώματα** και
όχι απλώς με ανάγκες (Rinaldi, 1998).

Η συμμετοχή των παιδιών σε εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές

Στα σχολεία προσχολικής αγωγής του Ρέτζιο Εμίλια (Ιταλία)

Τα δικαιώματα των παιδιών εκδηλώνονται μέσα από την ουσιαστική συμμετοχή, την εποικοδομητική επικοινωνία, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη δημιουργική συνεργασία. Έτσι, τα παιδιά είναι σε θέση να κατασκευάσουν τη γνώση τους με βάση την εμπειρία τους από τη δική τους συμμετοχή στη διαδικασία.

[Reggio Emilia: in a nut shell – YouTube](#)

Η συμμετοχή των παιδιών σε εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές

Στα σχολεία προσχολικής αγωγής του Ρέτζιο Εμίλια (Ιταλία)

Reggio Emilia: in a nut shell – YouTube

Ο ρόλος του παιδαγωγού προέρχεται - και δεν μπορεί να διαχωριστεί - από την εικόνα του παιδιού (Bredenkamp, 1993). **Οι παιδαγωγοί στο Ρέτζιο Εμίλια θεωρούν τους εαυτούς τους συνεργάτες στη συν-κατασκευή της γνώσης με τα παιδιά.** Ολόκληρη η τάξη αντιλαμβάνεται ότι κάθε συμμετοχή είναι πολύτιμη.

Η συμμετοχή των παιδιών σε εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές

Η παιδαγωγική πρακτική της ακρόασης (Dahlberg, & Moss, 2005)

- Η ακρόαση δίνει φωνή στα παιδιά και αναδεικνύει την ανάγκη να ακούει ο εκπαιδευτικός, να είναι δεκτικός σ' αυτά που λένε τα παιδιά, να σέβεται τις διαφορές απόψεων και να τις υποστηρίζει (Rinaldi, 1998).
- Η παιδαγωγική της ακρόασης περιλαμβάνει πολλές μορφές επικοινωνίας καθώς απαιτεί μια λεκτική ή μη αλληλεπίδραση με τα παιδιά και στηρίζεται πάντα στην προσεκτική παρακολούθηση των όσων λένε, αλλά και των όσων εννοούν. Μέσω της ακρόασης εξασφαλίζεται η συμμετοχή γιατί πρόκειται για μια συνεχή διαδικασία που περιλαμβάνει διάλογο, προβληματισμό και διαπραγμάτευση.

Η συμμετοχή των παιδιών σε εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές

Διερευνητικός διάλογος (Mercer 2000· Μπιρμπίλη 2015· Λυκομήτρου, 2015)

- Ανοιχτές, συμπληρωματικές και διερευνητικές ερωτήσεις.
- Ενθάρρυνση να εκφράσουν τα παιδιά αυτά που επιθυμούν ή σκέφτονται.
- Προτροπή να εξηγήσουν τα παιδιά τον τρόπο σκέψης τους.
- Ενθάρρυνση για ανταλλαγή απόψεων και σύγκριση ιδεών με διάλογο μεταξύ των παιδιών
- Παρότρυνση για τη διατύπωση συμφωνίας/ασυμφωνίας, εναλλακτικών λύσεων, προτάσεων
- Σύνοψη όσων λένε τα παιδιά – συγκεκριμένη ανατροφοδότηση.
- Προτροπή για την κατάληξη μιας κοινής αποδεκτής λύσης και τον τρόπο υλοποίησής της
- Επιβράβευση του τρόπου σκέψης και της ικανότητας των παιδιών να συμμετέχουν στον διάλογο.

Συμμετοχικές ερευνητικές προσεγγίσεις

Η Προσέγγιση «Μωσαϊκού» (the Mosaic approach) είναι:

- μία μορφή συμμετοχικής έρευνας που αναγνωρίζει τον ενεργητικό ρόλο των μικρών παιδιών στην ερευνητική διαδικασία (Clark et al., 2001),
- πολυμεθοδική διαδικασία, η οποία συνδυάζει διαφορετικές τεχνικές και μεθόδους, προκειμένου να συλλεχθούν οι απόψεις των μικρών παιδιών σχετικά με τη ζωή τους σε μια προσχολική δομή,
- τα μικρά παιδιά εμπλέκονται σε μια ερευνητική διαδικασία που δίνει τη δυνατότητα στα ίδια και στους εκπαιδευτικούς να συμμετέχουν από κοινού στη διαμόρφωση νοήματος (Clark, 2008).

Συμμετοχικές ερευνητικές προσεγγίσεις

Προσέγγιση «Μωσαϊκού», ένα παράδειγμα

Τανακίδου, Μ., & Αυγητίδου, Σ. (2016). Υποστηρίζοντας τις οπτικές των παιδιών στο ελεύθερο παιχνίδι: μια εκπαιδευτική παρέμβαση. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 2, 52-77.

Σκοπός της έρευνας ήταν η **διερεύνηση των οπτικών των παιδιών για τον χώρο του ελεύθερου παιχνιδιού** μέσω της συλλογής πληροφοριών από τα ίδια, η περιγραφή των αλληλεπιδράσεων των παιδιών κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων για την αλλαγή του χώρου.

Οι τεχνικές της έρευνας ήταν:

- α) η ξενάγηση από τα παιδιά,
- β) η λήψη φωτογραφιών από τα παιδιά,
- γ) η ημιδομημένη συνέντευξη με αφορμή τις φωτογραφίες,
- δ) το ημερολόγιο της ερευνήτριας/νηπιαγωγού,
- ε) η βιντεοσκόπηση των αλληλεπιδράσεων των παιδιών και των ενεργειών της ερευνήτριας κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των δράσεων και
- ε) οι αναστοχαστικές συζητήσεις

Συμμετοχικές ερευνητικές προσεγγίσεις

Ξενάγηση	Φωτογραφίες
Δυσαρέσκεια από την περιοριστική χρήση κουκλόσπιτου	Κουκλόσπιτο ως δημοφιλής χώρος
Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα των παιδιών (π.χ. κατασκευές)	Ενδιαφέρον για τα κάστρα
Αντανάκλαση ταυτοτήτων (ιδιαίτερων ενδιαφερόντων, προτιμήσεων) στο χώρο	Προβληματικές περιοχές σε σχέση με το παιχνίδι (π.χ. περιοριστική χρήση του κουκλόσπιτου)
Ενδιαφέρον για τα κάστρα	Μη επιλογή περιοχών παιχνιδιού λόγω αδυναμίας παιδιών να ανταποκριθούν (π.χ. δεν γνώριζαν τα γράμματα)

Πίνακας 1

Αποτελέσματα από την ξενάγηση και τη λήψη φωτογραφιών από τα παιδιά σε συνδυασμό με την ημιδομημένη συνέντευξη

(Τανακίδου & Αυγητίδου, 2016 σ. 60)

**Προέγγιση
«Μωσαϊκού», ένα
παράδειγμα**

Συμμετοχικές ερευνητικές προσεγγίσεις

Εικόνα 3

«(...) ναι, θέλουμε να ανοίξουμε λίγο πιο πολύ το χώρο στην παρεούλα/ (Ε: για να μπορείτε να παίξετε στην παρεούλα εννοείς;) να παίζουμε χωρίς τουβλάκια και κουζινικά/ (Ε: εννοείς χωρίς αντικείμενα;) ναι/ (Ε: τι είδους παιχνίδια δηλαδή;) γιατί παίζουμε πιο πολλά χωρίς αντικείμενα (Νεφέλη: απάντηση τι θέλω να αλλάξω)

(Τανακίδου & Αυγητίδου, 2016 σ. 62)

Παράδειγμα ξενάγησης

- Σωτήρης: *Εδώ πέρα είναι το κουκλόσπιτο που όλοι θέλουν να παίζουνε!*
- Ε: *Γιατί θέλουν να παίζουν όλοι εδώ;*
- Μάγδα: *Γιατί μας αρέσει το κουκλόσπιτο!*
- Σωτήρης: *Εγώ δεν έχω παίζει!*
- Ε: *Και γιατί δεν έρχεστε εδώ να παίξετε;*
- Μάγδα: *Η κυρία δεν μας αφήνει, κάνουμε πολλή φασαρία.*
- Ε: *Τι παίξετε εδώ;*
- Νεφέλη: *Θα θέλαμε να παίζουμε κάστρο, αλλά δεν γίνεται, γιατί δεν έχουμε κάστρο!*

(Τανακίδου & Αυγητίδου, 2016 σ. 61)

Προσέγγιση «Μωσαϊκού», ένα παράδειγμα

Επομένως...

- ✓ οι δεσμεύσεις ή τα περιθώρια επιλογών που παρέχουν οι εκπαιδευτικοί στα παιδιά καθορίζουν το βαθμό της συμμετοχής τους
- ✓ όσο περισσότερες ευκαιρίες δίνουν οι εκπαιδευτικοί στα παιδιά για πρωτοβουλίες και ευθύνες στην εκπαιδευτική διαδικασία τόσο η συμμετοχή των παιδιών ενισχύεται

Ερωτήματα

- Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την ενίσχυση της συμμετοχής των παιδιών σε διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις;

Γνωρίζω τα παιδιά της τάξης μου – αναγνωρίζω τα ενδιαφέροντα, τις εμπειρίες τους και τα λαμβάνω υπόψη στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Δημιουργώ σχέσεις με τα παιδιά οι οποίες βασίζονται στο διάλογο και τις αξίες της δημοκρατίας.

Ποιες είναι οι προϋποθέσεις συμμετοχής;

Αξιοποιώ τις γνώσεις, τα ενδιαφέροντα και τις απόψεις των παιδιών για την επίλυση προβλημάτων, την εξέλιξη μιας δράσης ή/και τη διεξαγωγή μιας διαδικασίας.

Εμπιστεύομαι τις ικανότητες και τις δυνατότητες των παιδιών και τους παρέχω ευκαιρίες και περιθώρια πρωτοβουλιών σε πλαίσιο διαβούλευσης, συνεργασίας αλλά και έρευνας.

Αλεξίου, 2018
Αυγητίδου 2014

Ερωτήματα αναστοχασμού για την ανάλυση των παραδειγμάτων που ακολουθούν

- Ποιο είναι το είδος της συμμετοχής των παιδιών που εντοπίζετε στα παρακάτω παραδείγματα;

- Ποιες ευκαιρίες δίνονται στα παιδιά να συμμετέχουν; Πώς τις αξιολογείτε;

- Σε τι δίνει έμφαση η νηπιαγωγός; Γιατί;

- Ποιες είναι οι εναλλακτικές προτάσεις στην οργάνωση των δραστηριοτήτων που ακολουθούν;

Παράδειγμα για αναστοχασμό

Συμμετοχή σε διαγωνισμό ζωγραφικής

Η νηπιαγωγός ανακοινώνει στα παιδιά ότι γίνεται ένας διαγωνισμός ζωγραφικής με θέμα τον κορονοϊό και την πανδημία και τα παροτρύνει να συμμετέχουν στέλνοντας τις δικές τους ζωγραφιές.

Τα παιδιά ζωγραφίζουν και δίνουν τις ζωγραφιές στη νηπιαγωγό. Η νηπιαγωγός ρωτάει κάθε παιδί να της πει τι έχει ζωγραφίσει. Αφού συγκεντρώσει όλες τις ζωγραφιές επιβραβεύει τα παιδιά για την προσπάθειά τους.

Στη συνέχεια, η νηπιαγωγός βάζει τις ζωγραφιές σ' έναν φάκελο και γράφει τον αποστολέα και τον παραλήπτη, εξηγώντας στα παιδιά τη διαδικασία.

Μετά, δείχνει στα παιδιά αντίστοιχες ζωγραφιές από εργασίες παιδιών άλλων νηπιαγωγείων που βρήκε αναρτημένες στα ιστολόγια των σχολείων τους και ζητάει τη γνώμη των παιδιών γι' αυτές.

Τέλος, ζητάει από τα παιδιά να μαντέψουν το έπαθλο του διαγωνισμού.

- Ποιο είναι το είδος της συμμετοχής των παιδιών που εντοπίζετε στα παρακάτω παραδείγματα;

- Ποιες ευκαιρίες δίνονται στα παιδιά να συμμετέχουν; Πώς τις αξιολογείτε;

- Σε τι δίνει έμφαση η νηπιαγωγός; Γιατί;

- Ποιες είναι οι εναλλακτικές προτάσεις στην οργάνωση των δραστηριοτήτων που ακολουθούν;

1

Παράδειγμα για αναστοχασμό

Διάλογος μεταξύ νηπιαγωγού και παιδιών μετά την ανάγνωση ενός παραμυθιού

Νηπ/γός: Σας άρεσε το παραμύθι;

Παιδιά: Ναι!!!

Νηπ/γός: Τι ακριβώς σας άρεσε;

Παιδί 1: Εμένα μου άρεσε που το σκυλάκι βρήκε παρέα.

Παιδί 2: Εμένα κυρία μου άρεσε το σκυλάκι, ήταν πολύ όμορφο.

Παιδί 3: Κι εγώ ένα τέτοιο θέλω...

Νηπ/γός: Μη μιλάτε όλοι μαζί! Γιώργο εσένα τι σου άρεσε;

Γιώργος: .....

Νηπ/γός: Δεν σου άρεσε τίποτα;

Γιώργος: Εεεε... το σκυλάκι...

Νηπ/γός: Εσένα Μαρία;

Μαρία: Μου άρεσε το σκυλάκι που δεν έμεινε μόνο

Νηπ/γός: Άρα τι μας λέει το παραμύθι; Πως πρέπει να φερόμαστε στα ζώα;

Παιδί 1: Να τους φερόμαστε καλά, να μην τα χτυπάμε

Παιδί 4: και να μην τα διώχνουμε!

Νηπ/γός: Και τι άλλο; Μόνο αυτά;

Παιδί 2: Να τα προστατεύουμε

Νηπ/γός: Μάλιστα! Σωστά! Γι' αυτό παιδιά διαβάσαμε αυτό το παραμύθι σήμερα. Γιατί είναι η παγκόσμια μέρα προστασίας των ζώων. Τώρα θα πάτε στα τραπέζια και θα κάνετε μια ζωγραφιά σχετική με το παραμύθι.

2

- Ποιο είναι το είδος της συμμετοχής των παιδιών που εντοπίζετε στα παρακάτω παραδείγματα;

- Ποιες ευκαιρίες δίνονται στα παιδιά να συμμετέχουν; Πώς τις αξιολογείτε;

- Σε τι δίνει έμφαση η νηπιαγωγός; Γιατί;

- Ποιες είναι οι εναλλακτικές προτάσεις στην οργάνωση των δραστηριοτήτων που ακολουθούν;

Παράδειγμα για αναστοχασμό

Κατασκευή πασχαλινής κάρτας

- Ποιο είναι το είδος της συμμετοχής των παιδιών που εντοπίζετε στα παρακάτω παραδείγματα;

- Ποιες ευκαιρίες δίνονται στα παιδιά να συμμετέχουν; Πώς τις αξιολογείτε;

- Σε τι δίνει έμφαση η νηπιαγωγός; Γιατί;

- Ποιες είναι οι εναλλακτικές προτάσεις στην οργάνωση των δραστηριοτήτων που ακολουθούν;

Η νηπιαγωγός δείχνει στα παιδιά διάφορες εικόνες σχετικές με το Πάσχα. Τα παιδιά τις παρατηρούν και περιγράφουν τι βλέπουν. Μετά η νηπιαγωγός ρωτάει στα παιδιά ποιες εικόνες τούς αρέσουν περισσότερο και γιατί.

Στη συνέχεια, η νηπιαγωγός ζητάει από τα παιδιά να φτιάξουν μία πασχαλινή κάρτα επιλέγοντας μία από τις εικόνες που είδαν. Τους εξηγεί ότι πρέπει να κόψουν το περίγραμμά της και να το κολλήσουν στις καρτέλες από χαρτόνι που υπάρχουν ήδη στα τραπεζάκια. Τα παιδιά φτιάχνουν τις κάρτες σύμφωνα με τις οδηγίες της.

Στη συνέχεια, η νηπιαγωγός ρωτάει κάθε παιδί τι θέλει να της υπαγορεύσει να γράψει στην κάρτα, τι θα ήθελε να ευχηθεί και σε ποιον. Η νηπιαγωγός γράφει σε κάθε κάρτα την ευχή που επέλεξε κάθε παιδί.

3

Συμμετοχικές πρακτικές στην τάξη - Ερωτήματα για την ανάλυση των συμμετοχικών πρακτικών που ακολουθούν

Ποιος είναι ο ρόλος της νηπιαγωγού;

Τι ευκαιρίες έχουν τα παιδιά;

Πού φαίνεται η συμμετοχή των παιδιών; Σε τι ακριβώς;

Ποια περιθώρια συμμετοχής δίνονται στα παιδιά;

Πόσο εφικτές – εύκολες ή δύσκολες σας φαίνονται αυτές οι πρακτικές στην τάξη; Γιατί;

Συμμετοχικές πρακτικές στην τάξη

Μια αφίσα στο σχολείο μας

Μια μητέρα φέρνει στο σχολείο μια αφίσα για εθελοντική αιμοδοσία και ζητάει από τη νηπιαγωγό να την αναρτήσει στην είσοδο του νηπιαγωγείου. Τα παιδιά παρατηρούν την αφίσα και εκφράζουν τις απορίες τους στη νηπιαγωγό: «-Τι είναι αυτό;», «-Γιατί μας το έφεραν;», «- Τι δείχνει;», «- Γιατί να το βάλουμε στο σχολείο μας;».

Η νηπιαγωγός ακούει τις απορίες των παιδιών και ρωτάει τη γνώμη τους για όλα αυτά. Τα παιδιά μοιράζονται εμπειρίες, ιδέες, απόψεις και η νηπιαγωγός τα ενθαρρύνει να εκφραστούν, να αιτιολογήσουν τις απόψεις τους και να καταλήξουν σε συμπεράσματα. Μετά από συζήτηση καταλήγουν στον όρο «αφίσα» και στη χρησιμότητά της. Στη συνέχεια, η νηπιαγωγός ρωτάει στα παιδιά σε ποιο σημείο να αναρτήσουν την αφίσα. Τα παιδιά προτείνουν λύσεις και συναποφασίζουν.

1

Ποιος είναι ο ρόλος της νηπιαγωγού;

Τι ευκαιρίες έχουν τα παιδιά;

Πού φαίνεται η συμμετοχή των παιδιών; Σε τι ακριβώς;

Ποια περιθώρια συμμετοχής δίνονται στα παιδιά;

Πόσο εφικτές – εύκολες ή δύσκολες σας φαίνονται αυτές οι πρακτικές στην τάξη; Γιατί;

Συμμετοχικές πρακτικές στην τάξη

Παιχνίδι στον υπολογιστή

Κάποια παιδιά παραπονιούνται στη νηπιαγωγό γιατί στον υπολογιστή της τάξης την ώρα των ελεύθερων δραστηριοτήτων παίζουν συνεχώς τα ίδια παιδιά για πολλή ώρα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην προλαβαίνουν να παίξουν τα άλλα παιδιά! Η νηπιαγωγός συγκεντρώνει όλα τα παιδιά και τους θέτει το συγκεκριμένο πρόβλημα ζητώντας τη γνώμη τους. Τα παιδιά εκφράζουν τις απόψεις τους και τα επιχειρήματά τους. Στη συνέχεια, η νηπιαγωγός τα παρακινεί να βρουν μία λύση ώστε να προλαβαίνουν πολλά παιδιά να παίζουν στον υπολογιστή. Μετά από πολλές προτάσεις και ιδέες τα παιδιά αποφασίζουν να χρησιμοποιήσουν ένα χρονόμετρο και να κάνουν έναν πίνακα όπου θα σημειώνουν ποια παιδιά παίζουν κάθε φορά στον υπολογιστή. Η νηπιαγωγός προβληματίζει τα παιδιά για τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιηθούν αυτά. Τα παιδιά κάνουν συγκεκριμένες προτάσεις και αναλαμβάνουν δράση.

Ποιος είναι ο ρόλος της νηπιαγωγού;

Τι ευκαιρίες έχουν τα παιδιά;

Πού φαίνεται η συμμετοχή των παιδιών; Σε τι ακριβώς;

Ποια περιθώρια συμμετοχής δίνονται στα παιδιά;

Πόσο εφικτές – εύκολες ή δύσκολες σας φαίνονται αυτές οι πρακτικές στην τάξη; Γιατί;

2

Ασκήσεις...

Α. Καλώς ήλθες Άνοιξη...

Τα παιδιά στην παρευόλα την ώρα που ασχολούνται με τις ρουτίνες και το ημερολόγιο συζητούν για την άνοιξη και αποφασίζουν να βγουν στη αυλή του νηπιαγωγείου για να παρατηρήσουν σχετικές αλλαγές, να συλλέξουν σχετικές πληροφορίες/στοιχεία (π.χ. να μαζέψουν υλικά, να βγάλουν φωτογραφίες) προκειμένου να τα αξιοποιήσουν στη δράση που θα υλοποιήσουν.

Ασκήσεις...

Α. Καλώς ήλθες Άνοιξη...

Ποιες προσεγγίσεις – πρακτικές μπορούν να ενισχύσουν τη συμμετοχή των παιδιών;

1. στην έναρξη της δραστηριότητας;
2. στο διάλογο με τη νηπιαγωγό;
3. στις δράσεις των παιδιών;
4. στις ευκαιρίες και τα περιθώρια δράσης των παιδιών;

Ασκήσεις...

Α. Καλώς ήλθες Άνοιξη...

1. στην έναρξη της δραστηριότητας

Ενισχύουμε τη συμμετοχή όταν παροτρύνουμε τα παιδιά να σκεφτούν/συζητήσουν/κατανοήσουν (για) την άνοιξη μέσα από τις αλλαγές στη φύση, και τους ανθρώπους. Όταν ακούμε τις απόψεις, προτάσεις, ιδέες των παιδιών.

2. στο διάλογο με τη νηπιαγωγό:

Όταν διατυπώνουμε ανοικτές ερωτήσεις που δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά να σκεφτούν, να προτείνουν, να αποφασίσουν.

Ασκήσεις...

A. Καλώς ήλθες Άνοιξη...

3. στις δράσεις των παιδιών:

Όταν κάνουμε διάλογο για να πάρουμε αποφάσεις σχετικά με το πώς θα εργαστούμε και τι θα κάνουμε.

4. στις ευκαιρίες και τα περιθώρια δράσης των παιδιών:

Όταν κάνουμε διάλογο για να οριστούν/συναποφασιστούν οι ομάδες και οι αρμοδιότητες που θα αναλάβουν...
Όταν δίνουμε τη δυνατότητα σε κάθε ομάδα να οργανώσει και υλοποιήσει τη δράση της.

Ασκήσεις...

Β. Θησαυρός από τα παλιά...

Η νηπιαγωγός φέρνει στην τάξη ένα παλιό κουτί με παλιά νομίσματα...

- **Με ποιο τρόπο μπορεί να ξεκινήσει και να εξελιχθεί μια συμμετοχική δραστηριότητα;**
- Ποια η προσέγγιση της νηπιαγωγού;
- Ποιος ο ρόλος των παιδιών;

Ασκήσεις...

Β. Θησαυρός από τα παλιά...

- Ποια η προσέγγιση της νηπιαγωγού;

ΔΙΝΕΙ ΛΟΓΟ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΓΙΑ ΝΑ ΑΝΤΑΛΛΑΞΟΥΝ ΤΙΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΙΔΕΕΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ, ΝΑ ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΝ ΛΥΣΕΙΣ, ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ.

- Ποιος ο ρόλος των παιδιών;

ΝΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΟΥΝ ΜΟΝΑ ΤΟΥΣ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ, ΤΗ ΧΡΗΣΗ & ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΑ ΑΠΌ ΤΗΝ ΠΙΘΑΝΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ.

(π.χ. Είναι διαφορετικά από τα σημερινά χρήματα. Δείχνουν παλιά επειδή... Δεν μπορούμε να αγοράσουμε κάτι με αυτά. Πιθανή επίσκεψη σε κοντινό κατάστημα για εάν μπορούμε να ψωνίσουμε με αυτά).

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗ ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ.

Ανακεφαλαιώνοντας...

Η υποστήριξη
και ενίσχυση της
συμμετοχής
εξαρτάται από...

Τα είδη των ευκαιριών που παρέχουν οι εκπαιδευτικοί στα παιδιά.

Το βαθμό εμπλοκής των εκπαιδευτικών στις δράσεις των παιδιών.

Την προσπάθειά των εκπαιδευτικών να κατανοήσουν τον τρόπο σκέψης των παιδιών.

Το είδος και το μέγεθος της εμπιστοσύνης που δείχνουν οι εκπαιδευτικοί στα παιδιά.

Την τάση των εκπαιδευτικών για επιβολή ή διαπραγμάτευση κανόνων και ορίων στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Το είδος των σχέσεων που διαμορφώνονται μεταξύ εκπαιδευτικών και παιδιών και καθορίζουν σημαντικά την μεταξύ τους επικοινωνία.

Τις εσωτερικές ανάγκες και τα κίνητρα των εκπαιδευτικών που σχετίζονται με τις εμπειρίες, τις απόψεις, τις επιθυμίες, τα συναισθήματα και τη διάθεσή τους για επαγγελματική πρόοδο.

Αλεξίου, 2018

Βιβλιογραφία

- Αλεξίου, Β. (2018). Η συμμετοχή των παιδιών του νηπιαγωγείου στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία. Αντιλήψεις και πρακτικές νηπιαγωγών. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Διαθέσιμο στο Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών <https://www.didaktorika.gr/eadd/>
- Αυγητίδου, Σ. (2014). *Οι εκπαιδευτικοί ως ερευνητές και στοχαζόμενοι επαγγελματίες. Υποστηρίζοντας την επαγγελματική μάθηση για μία συνεργατική και συμμετοχική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg
- Bae, B. (2009). Children's right to participate – challenges in everyday interactions. *European Early Childhood Research Journal*, 17(3), 391-406.
- Balias, E., Dimiza, St., Diamantopoulou, A. & Kiprianos, P. (2011). Teaching active citizenship in pre-school education: Teachers' values, views and attitudes towards the development of pupils' democratic capabilities-behaviours, Europe's Future: Citizenship in a Changing World, Proceedings of the thirteenth Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe Erasmus Academic Network: London, 82-287.
- Bredekamp, S. (1993). Reflections on Reggio Emilia, *Young Children*, 49(1), 13-17.
- Bowden-Clissold, N. (2011). Young children have a right to participate actively in shaping their own lives. In reality to what extent are their voices heard? A study in an early years setting. *Europe's Future: Citizenship in a Changing World*, Proceedings of the thirteenth Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe Erasmus Academic Network: London, 531-539.

Βιβλιογραφία

- Clark, A. (2008). Early childhood spaces: Involving young children and practitioners in the design process. Working Paper 43. The Hague: Bernard van leer Foundation. Ανακτήθηκε από www.bernardvanleer.org.
- Clark, A. & Moss, P. (2010). *Ας ακούσουμε τα μικρά παιδιά: Η προσέγγιση του «Μωσαικού»*, Αθήνα: ΕΑΔΑΠ.
- Dahlberg, G. & Moss, P. (2005). *Ethics and Politics in Early Childhood Education*, London: RoutledgeFalmer.
- Eriksson, L. (2006) *Participation and disability - A study of participation in school for children and youth with disabilities*. Stockholm: Karolinska Institutiet, Department of Women and Child Health, Child and Adolescent Psychiatric Unit. Ανακτήθηκε από <https://openarchive.ki.se/xmlui/handle/10616/38634>
- Horwath, J. (2011). See the Practitioner, See the Child: The Framework for the Assessment of Children in Need and their Families Ten Years On. *The British Journal of Social Work, Volume 41,(6)*, 1070–1087.
- Jong, M., Eklundh, A. & Lutz, K. (2009). Children's participation in their physical environment in pre-school. *Human Rights and Citizenship Education*, Proceeding of the eleventh Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe Thematic Network, London. p.p. 162-170.
- Lemke, J. L. (1990). *Talking science: Language, learning and values*. Norwood, NJ: Ablex.
- Λυκομήτρου, Σ. (2015). Λεκτικές αλληλεπιδράσεις στην προσχολική εκπαίδευση: Μια συνεργατική έρευνα – δράση για την ενίσχυση της παιδαγωγικής του διαλόγου. Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών.

Βιβλιογραφία

- Λυκομήτρου, Σ & Αυγητίδου, Σ. (2017). Διαλογικές πρακτικές προς μια συμμετοχική προσχολική εκπαίδευση: Ένα μοντέλο υποστήριξης των εκπαιδευτικών. *Διάλογοι Θεωρία και Πράξη στις Επιστήμες της Αγωγής και Εκπαίδευσης*, 3, 69-96.
- Mercer, N. (2000). *Η συγκρότηση της γνώσης. Γλωσσική αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων* (μτφ. Μ. Παπαδοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μπιρμπίλη, Μ. (2015). *Προς μια παιδαγωγική του διαλόγου: Η σημασία και ο ρόλος των ερωτήσεων στην προσχολική εκπαίδευση* (2η έκδοση, εμπλουτισμένη). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις σοφία
- Prout, A. & James, A. (1997). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. Στο Prout, A. & James, A. (1997) *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: Falmer Press. Chapter 1: p.p. 7-31.
- Riddersporre, B. (2009). Infants tell the stories of their lives and it is our obligation as adults to listen. *Human Rights and Citizenship Education, Proceeding of the eleventh Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe*. Thematic Network: London. p.p. 72-73.
- Rinaldi, C. (1998). Projected curriculum and documentation. Στο C. Edwards, L.Gandini&G. Forman (ed) *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach - Advanced reflections*. Norwich, CT: Ablex Publishing. p.p. 113-125.

Βιβλιογραφία

- Sandberg, A. & Eriksson, A. (2010). Children's participation in the preschool – on the conditions of the adults? Preschool teachers concepts of children's participation in preschools every day life. *Early Child Development and Care*, 180(5), 619-631.
- Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2001). Children's conceptions of participation and influence in preschool. *Contemporary Issues in Early Childhood* 2(2), 169-194.
- Vrinioti, K. & Griva, E. (2015). "Participation" as a collaborative learning process in first-and second grade: a time-consuming process counteracting the achievement of cognitive learning objectives?. *Signals-Compendium*, 17. Ανακτήθηκε από www.signals-eu.com
- Vrinioti, K. (2016). Partizipation von Kindern als Lern- und Erfahrungsprozess in der Schulanfangsphase: Zwischen Anspruch und Alltagsrealität. Στο Esslinger-Hinz, I. /Hahn, H. & Panagiotopoulou, A. (Hrsg.) *Paradigmen und Paradigmenwechsel in der Grundschulpadagogik: Entwincklungslinien und Forschungsbefunde*. Entwincklungslinien der Grundschulpadagogik, Band 12. Schneider Verlag Hohengrehren GmbH. p.p.37-52.
- Westlund, K. (2009). Focusing Children's Participation: Pre-school teachers in Sweden describe their work with children's participation. *Human Rights and Citizenship Education. Proceeding of the eleventh Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe*. Thematic Network: London. p.p. 425-429.

Το έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 1953).

VOICE

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ